

Het huwelijk *nader* bekeken

*uitgave onder verantwoordelijkheid van
deputaten voor het contact met de overheid
van de Christelijke Gereformeerde Kerken
in Nederland*

BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN *Motief*

EDITIE 2006

Het huwelijk nader bekeken

© 2006 generale synode van de
Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland

ISBN 90 5881 100 X

Het huwelijk *nader* bekeken

*uitgave onder verantwoordelijkheid van
deputaten voor het contact met de overheid
van de Christelijke Gereformeerde Kerken
in Nederland*

BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN *Motief*

Inhoud

Woord vooraf	5
1. Nota 'Ontwikkelingen rond het huwelijk'	7
2. Besluit generale synode 2001	31
3. Standpunt van de 'interkerkelijke commissie huwelijk' (het zogenaamde Woerden-overleg)	33
4. Handreiking voor het omgaan met het verschijnsel samenwonen	43

Woord vooraf

In 2002 gaf het deputaatschap voor contact met de overheid van de Christelijke Gereformeerde kerken de brochure *“Het huwelijk nader bekeken”* uit. In deze brochure waren enkele stukken opgenomen.

Allereerst de nota “Ontwikkelingen rond het huwelijk”. Deze nota was door deputaten opgesteld naar aanleiding van een synodebesluit van 1998, waarbij deputaten de opdracht ontvingen om nader te rapporteren omtrent ontwikkelingen rond de wetgeving met betrekking tot het huwelijk.

Verder was de standpuntbepaling over het zogenaamde “Woerden-overleg” in de brochure opgenomen. In dat overleg tussen een aantal kerken uit de gereformeerde gezindte is met name de verhouding tussen het burgerlijk huwelijk en het kerkelijk huwelijk aan de orde gesteld. De deelnemende kerken hebben hun (unanieme) standpunt over dit onderwerp vastgelegd in een kort document, de al genoemde standpuntbepaling.

Ten slotte was ook het besluit van de synode van 2001 over het huwelijk in de brochure opgenomen.

Voor de brochure was veel belangstelling, zodat er al vrij snel geen exemplaren meer beschikbaar waren. Kennelijk voorzag de brochure in een behoefte.

De synode van 2004 gaf deputaten de opdracht om de brochure opnieuw uit te geven en om de inmiddels door deputaten opgestelde “Handreiking voor het omgaan met het verschijnsel ongehuwd samenwonen” eveneens in de brochure op te nemen.

Aan deze opdracht voldoen we graag. U treft de nieuwe versie van de brochure hierbij aan. De nieuwe versie verschilt slechts daarin van de eerste versie dat de “handreiking” erin is opgenomen.

Wij hopen dat het opnieuw uitgeven van de brochure dienstbaar zal zijn voor de gemeenten en haar leden.

Deputaten voor contact met de overheid

1 Nota “Ontwikkelingen rond het huwelijk”

I. *Inleiding*

Door het deputaatschap voor contact met de overheid werd de onderhavige nota omtrent het onderwerp “huwelijk” opgesteld. Bij behandeling van bedoeld onderwerp wordt in deze nota ook het ongehuwd samenwonen als man en vrouw aan de orde gesteld, aangezien dit verschijnsel ook binnen de kerken voorkomt.

Opdracht generale synode 1998

De onderhavige nota is opgesteld naar aanleiding van een besluit van de generale synode 1998:

“De generale synode,

kennis genomen hebbende van
de instructie van de particuliere synode van het Westen inzake de ontwikkelingen rond de wetgeving m.b.t. het huwelijk,

van mening dat

1. het huwelijk door God is ingesteld en als zodanig geëerbiedigd moet worden;
2. de gemeente van Christus geroepen is daarom het huwelijk in ere te houden;
3. twee mensen, man en vrouw, bijbels gezien het huwelijk sluiten ten overstaan van God en de samenleving;

constaterend dat

1. de kerken van oudsher geroepen zijn de overheid aan te spreken op de erkenning en de bescherming van het huwelijk als unieke levensvorm van man en vrouw;
2. de wet- en regelgeving van de Staat der Nederlanden ten aanzien van het sluiten van burgerlijke huwelijken hoe langer hoe meer leidt tot uitholling van de bijbelse begrippen ten aanzien van het huwelijk in onze samenleving;
3. de kerken gehoorzaam dienen te zijn aan wat de Schrift zegt ten aanzien van het huwelijk;

besluit

deputaten voor contact met de overheid op te dragen:

- a. de probleem- en conflictpunten te inventariseren, welke door het overheidshandelen opgeroepen worden met het oog op het huwelijk zoals de Bijbel daarover spreekt;
- b. een op bijbelse gronden gebaseerde aanbeveling voor de kerken op te stellen hoe in dezen gehandeld dient te worden;
- c. hierover aan de volgende synode te rapporteren.”

Aangezien het bij deputaten bekend was dat in verscheidene gemeenten rapporten c.q. (beleids)documenten danwel brochures zijn opgesteld omtrent de problematiek ter zake huwelijk en samenwonen, leek het dienstig om hiervan kennis te nemen.

Derhalve is in februari 2000 door deputaten een oproep gedaan aan alle Christelijke Gereformeerde kerkenraden om eventueel binnen de gemeenten aanwezige stukken hieromtrent ter beschikking te stellen aan deputaten. Van diverse zijden ontvingen deputaten bescheiden, en hiervan is door deputaten met belangstelling kennis genomen. Uit die stukken bleek een grondige bijbelse bezinning over het huwelijk, het onder ogen zien van de hedendaagse problematiek en het worstelen met een concrete uitwerking van een pastorale benadering van ongehuwd samenwonende kerkleden.

Een voorvraag die gesteld kan worden, is of de kerk een taak heeft inzake de huwelijksrelatie. Deze vraag wint aan actualiteit als gelet wordt op een conclusie uit het rapport “Secularisatie in de jaren negentig” van het Sociaal Cultureel Planbureau, september 2000: de meeste mensen dulden geen kerkelijke inmenging in hun privé-leven.

De kerk heeft in de loop van de tijd wel degelijk een rol gespeeld als het gaat om het huwelijk. In een historisch overzicht wordt hierna een grote lijn geschetst. Vanuit bijbelse gegevens wordt aangegeven wat kenmerkende aspecten van het huwelijk zijn. Vervolgens wordt ingegaan op de juridische aspecten van het huwelijk en andere samenlevingsvormen. Tenslotte komt het deputaatschap met een aanbeveling.

Beschrijving van de problematiek

Gemeenten worden geconfronteerd met mensen die zijn gaan samenwonen als waren zij gehuwd. Dit samenwonen kan met of zonder partnerregistratie zijn. Ook het hebben van seksuele gemeenschap voorafgaand aan een huwelijk/samenwonen is een verschijnsel dat zich binnen onze kerken voordoet. Dit laatste onttrekt zich echter vaak aan de wetenschap van kerkenraden en gemeenteleden. Dergelijk handelen is derhalve niet of moeilijk te bespreken met betrokkenen. Dit is geen reden om hierover geen Bijbels licht te laten schijnen.

Diverse motieven kunnen een rol spelen om te gaan samenwonen in plaats van te gaan trouwen:

- men ziet de noodzaak er niet van in om het samenwonen een officiële status te geven;
- het gewicht van het huwelijk wordt door de overheid steeds meer uitgehold; juridisch gezien is het geregistreerd partnerschap praktisch gelijk aan het huwelijk;
- men hecht zoveel belang aan het slagen van een huwelijk, dat eerst uitgeprobeerd wordt of men wel bij elkaar past. Uit elkaar gaan geeft dan ook minder rompslomp;
- een bruiloft is te duur;
- steeds meer mensen gaan samenwonen;
- problemen met het huwelijksformulier, ten aanzien van de passage over de onderdanigheid van de vrouw;
- denkbaar is dat als argument gebruikt gaat worden: wij willen niet meer trouwen, omdat de overheid mensen van gelijk geslacht ook zal toelaten om te trouwen; met een dergelijk onbijbelse invulling van het huwelijk willen wij ons niet vereenzelvigen.

Reacties van kerkenraden op samenwonen/beleven van seksualiteit buiten het huwelijk of samenwonen

Er wordt door de kerkenraden een spanningsveld ervaren tussen de leer en het pastoraat. Het valt op dat uit de toegezonden beleidsstukken geen eenduidige aanpak valt af te leiden. Er zijn verschillen in de beoordeling wanneer kerkelijke tucht toegepast zou moeten worden. Ook hebben diverse kerkenraden zich niet uitgesproken over de concrete uitwerking van een kerkelijke reactie op bovengenoemde verschijnselen.

Enkele voorbeelden uit de beleidsnota's van kerkenraden:

- samenwonen is een kwaad, maar niet ieder kwaad kan altijd tot het uiterste bestreden worden. Indien alsnog een huwelijk wordt gesloten, dan kan de gemeente niet zonder meer afwezig zijn in verband met het openbaar karakter. Een gebruikelijke huwelijksbevestiging is echter niet gepast. De bestaande relatie krijgt immers niet een wezenlijke nieuwe vorm;
- de kerkenraad zal samenwonenden bewegen tot huwelijksluiting;
- spreken met de betreffenden en hen op pastorale wijze op de bedoeling van het huwelijk wijzen. Tucht toepassen, indien zij blijven volharden. Indien zij besluiten te gaan trouwen, kan een kerkelijke bevestiging plaatsvinden;
- niet de raad geven om de verhouding te verbreken;
- schuldbelijdenis tegenover minimaal twee ouderlingen; een mededeling daarvan vanaf de kansel aan de gemeente; tenminste drie maan-

den gescheiden wonen alvorens een huwelijksbevestiging kan plaatsvinden;

- geen gelijke sanctie voor wel en niet-belijdende leden;
- verschillende benadering afhankelijk van de motieven van samenwonenden; de kerkenraad dient door middel van gesprekken te pogen tot een weloverwogen conclusie te komen.

Gedurende deze oordeelsvorming: geen geloofsbelijdenis afleggen; deelname aan het Avondmaal wordt ontraden; geen ambtsdrager kunnen worden of blijven; kinderen niet kunnen laten dopen. Indien sprake is van moedwillige overtreding en/of een losbandige relatie, waarbij de aspecten van trouw, liefde, duurzaamheid en exclusiviteit niet nageleefd worden; uitsluiten van leidinggevende activiteiten; onder censuur plaatsen.

Indien daarna gehuwd wordt is een kerkelijke bevestigingsdienst niet mogelijk;

- ten aanzien van het dopen van een kind van ongehuwd samenwonenden: de kerkenraad kan overwegen de doop aan het kind te bedienen conform art. 60 sub 2 a t/m d van de kerkorde en gedachtig de uitspraak van de gereformeerde vaders, dat het geboren kind niet de dupe mag worden van verkeerd gedrag der ouders.

Enkele opmerkingen, welke binnen de vergadering van deputaten zijn gemaakt naar aanleiding van de toegezonden bescheiden, zijn hieronder weergegeven:

- het ideaal is bij allen hetzelfde;
- de conclusies c.q. consequenties van ongehuwd samenwonen lopen per gemeente nogal uiteen;
- de bedding van de visie op het ongehuwd samenwonen is in de verschillende nota's grotendeels dezelfde (in zijn algemeenheid een goede principiële onderbouwing van standpunten);
- als kenmerk van een huwelijk wordt in alle stukken het openbaar karakter daarvan genoemd;
- er wordt een spanningsveld geconstateerd tussen de leer en de praktijk;
- een pastorale benadering van hen die samenwonen is belangrijk;
- het is zinvol dat deze problematiek met de jeugd van de gemeenten goed wordt doorgesproken; ook door middel van catechese dienen de kerkelijke jongeren van het standpunt van de kerk kennis te kunnen nemen;
- uit de verscheidenheid waarmee de verschillende Chr. Geref. Kerken omgaan met het verschijnsel “ongehuwd samenwonen” blijkt dat het zinvol is dat de synode 1998 aan ons deputaatschap de betreffende studieopdracht heeft verstrekt.

Geconstateerd wordt dat uit de nota's blijkt dat de kerkenraden van de verschillende Chr. Geref. Kerken het verschijnsel ongehuwd samenwonen nogal verschillend behandelen.

Met name valt daarbij te denken aan de beantwoording van de vraag of de kerk het huwelijk wil bevestigen van een stel dat voordien ongehuwd heeft samengewoond.

Een ander punt waarop de verschillen zich met name openbaren betreft de kerkelijke tucht. In hoeverre worden ongehuwd samenwonenden onder de kerkelijke tucht geplaatst?

Voorts wordt nog geconstateerd dat sommige kerkenraden in beleidsnota's een principieel bijbels standpunt innemen, waar in de praktijk door hen niet naar wordt gehandeld.

II. *Bijbelse visie op kenmerken van het huwelijk*

Het huwelijk in bijbels licht bezien, gaat uit van de Godsopenbaring in de Schriften. Daaruit zijn belangrijke gevolgtrekkingen te maken.

Allereerst deze, dat het samenzijn van man en vrouw berust op Gods daad en is naar Gods bedoeling in de schepping. Bij alles wat de Here maakte, zag Hij dat het goed was. Alleen bij de mens zegt Hij: "Het is niet goed dat de mens alleen zij", Genesis 2:18.

Naar Gods bedoeling bij de schepping geldt: het is goed als het alleen-zijn van de mens opgeheven is. Mensen zijn geschapen om samen te zijn. Samen is twee, één man en één vrouw. In Genesis 1:27 wordt samenvattend gezegd: "Man en vrouw schiep Hij hen"; terwijl in Genesis 2: 18-24 breder geopenbaard wordt hoe de Here de schepping van de vrouw tot stand bracht. Vanuit Genesis 1:27 is te stellen de gelijkwaardigheid in positie van man en vrouw door het scheppend handelen van God.

In Genesis 2:18-24 ligt het accent op het uit de man genomen zijn en op het verschil in positie namelijk in het zijn als een hulp die bij hem past en tegenover de mens. De uitdrukking "hulp" dient goed verstaan te worden. Zonder "hulp" is de mens hulpeloos. De mens is afhankelijk van zijn "hulp". Dat blijkt uit het feit dat het in de bijbel met name juist de sterkere is, ja God zelf, die als hulp optreedt. Dit "hulp" zijn betekent de unieke wederzijdse verantwoordelijkheid van man en vrouw in het leven naar Gods bedoeling met de schepping. Te meer komt het karakter van verbondenheid en een-zijn uit in deze drie dingen: de vrouw is uit de man genomen, vlees van zijn vlees, been van zijn gebeente; God brengt de vrouw tot Adam; de mens zegt: "en zij zullen tot één vlees zijn".

Indrukwekkend is het handelen van God. De verbondenheid van man en vrouw in volkomen eenheid en toewijding aan elkaar door het schep-

pend handelen van God is een gave en ordening die blijft gelden, ook na de zondeval.

Dat is te concluderen uit de herhaling van bovengenoemde teksten door de Here Jezus Christus zelf in Matthéüs 19:1-12 en de apostel Paulus in 1 Corinthiërs 6:16 en Efeziërs 5:31.

De vaste lijn in de hele Schrift is duidelijk: Vanaf de schepping van de mens, ondanks de zondeval, blijft de ordening van God in het samenzijn van een man en een vrouw in een totale levenseenheid de goede gave en de regel van God, waarnaar iedereen en zeker de christelijke gemeente heeft te handelen. Het “huwelijk” is een door God ingesteld verbond, dat voor het hele leven wordt aangegaan tussen één man en één vrouw.

Niet ontkend mag worden dat de zonde ontwrichtende gevolgen heeft voor de invulling, de beleving en de gehoorzaamheid aan God van Zijn heilige instelling van het huwelijk. Het woord “huwelijk” is de naam die we gewoonlijk gebruiken om weer te geven wat de Here in Zijn Woord leert aangaande de verbondenheid van man en vrouw.

De verwoestende gevolgen van de zonde blijken in de vormgeving, de duur en de inhoud van het huwelijk. De vormgeving onttaardt in het breken van het samenzijn van één man en één vrouw. Meer mannen hebben een vrouw en meer vrouwen een man. Vrouwen leven samen met vrouwen, mannen met mannen.

De duur van het huwelijk als verbintenis voor het leven, die eindigt bij het sterven van één der partners, wordt losgelaten door echtbreuk, overspel en echtscheiding.

De Here Jezus Christus en na Hem de apostelen hebben de wil van God vanaf de schepping verduidelijkt en aangescherpt: “Hetgeen God samengevoegd heeft, scheidde de mens niet”. Het is onmogelijk in het licht van de voortgang van de heilsopenbaring en de woorden van de Here Jezus Christus in de kerk en samenleving een toegeeflijke houding ten aanzien van echtscheiding aan te nemen. Daartegenover is de genade en vergeving en bekering voor het volbrachte werk van verzoening rijk toe te zeggen in door de zonde ontwrichte huwelijksverhoudingen. De genade van de verzoening en de heling is rijker en overvloediger dan de invloed van de huwelijkszonden.

De inhoud van het huwelijk ondergaat de invloed van een wereld die zonder kennis van Gods heilige bedoelingen leeft. Dat kan onder andere uitkomen in een verzakelijking van de relatie waar het huwelijk eenzijdig als een juridisch contract wordt verstaan. Dat komt uit in een overdreven individualisering waarbij persoonlijke ontplooiing en zelfstandigheid voorop staat. Dat komt uit in een eenzijdig accent op het geslachtelijke of huishoudelijke of generatieve aspect van het huwelijk.

De Schrift en de hedendaagse werkelijkheid geven overvloedig bewijzen van de diepe ellende waarin mensen zich door eigen schuld hebben gestort. Niet minder echter, veel overvloediger is de genade die de Here belooft en bewijst en waarin Hij deel geeft in Zijn Zoon, onze Here Jezus Christus. In Hem alleen is de verzoening van de huwelijkszonden te vinden, waardoor een vrouw uit Samaria (Johannes 4) en de zondares van wie we lezen in Johannes 8 en Abraham, Mozes, Jakob en Juda aanvaardbaar zijn in Gods oog.

Zelfs het huwelijk van een gelovige vrouw met een ongelovige man mag niet door verlating verbroken worden. Gelovige mannen krijgen op het hart gebonden hun vrouwen lief te hebben als hun eigen lichaam.

Het Woord van God geeft in de enige plaats waar over het huwelijk als maatschappelijk instituut wordt gesproken aan: “het huwelijk zij in ere bij allen en het bed onbezoedeld”, Hebreëën 13:4.

Daarom zegt het huwelijksformulier terecht in aansluiting aan de Schrift: “Alzo dat allen, die tot hun jaren gekomen zijn, en de gave der onthouding niet hebben, naar het bevel van God, verbonden en schuldig zijn, zich tot de huwelijks staat, naar christelijke ordening te begeven”. Dit met het oog op de reinheid van ons lichaam als een tempel van de Heilige Geest.

Ten overvloede zij gezegd dat dit onverlet laat het feit dat in het Nieuwe Testament gesteld wordt dat het huwelijk tot deze aardse bedeling behoort. Het heeft geen eeuwigheidskarakter. Het huwelijk is ook niet de enige Gode welbehagelijke wijze en ordening in het leven als samenleven.

Te duidelijk is in de Schrift de eschatologische spanning die maakt dat ontvangen en gekozen kan worden voor een leven in de gave der onthouding om daardoor des te beter aan de Here toegewijd te leven zoals Paulus beschrijft in 1 Corinthiërs 7:29-40.

Waar de Here in Zijn wijsheid en goedheid bij de schepping man en vrouw tot elkaar bracht met de bedoeling dat ze aan elkaar voor het leven verbonden zouden zijn in liefde en trouw, heeft Hij in Zijn heilige wet van de tien geboden een plaats gegeven aan de bescherming van het huwelijksverbond in het zevende gebod: “Gij zult niet echtbreken”. Een gebod dat breed verstaan moet worden in het licht van de bergrede van onze Here Jezus Christus in Matthéüs 5:27-32. In Maleachi 2:16 staat: “Want Ik haat de echtscheiding, zegt de Here, de God van Israël”.

Tenslotte geeft de Schrift een duidelijke lijn over de openbaarheid en het publieke karakter van het huwelijk. De mens en zijn vrouw herkennen, aanvaarden, kiezen voor elkaar nadat de God hen tot elkaar bracht. Ho-

gere autoriteit dan God is er niet. In het paradijs was er geen andere overheid dan God Zelf. Door en voor de hoogste overheid werden de mens en zijn vrouw aan elkaar verbonden. Na de paradijssituatie wordt de goddelijke gezagsuitoefening bemiddeld door de overheid en dus door menselijke gezagsdragers. Dat kan binnen de kring van de familie, het geslacht, de stam, het dorp, de stad of enige overheidsinstantie met publieke rechtsbevoegdheid. In het Nieuwe Testament wordt geleerd dat er geen overheid is dan door God en die er zijn, zijn door God gesteld. Nooit en nergens in de Schrift is een huwelijk een besloten, geheime zaak alleen tussen twee mensen waar publieke overheid en samenleving buiten blijven. Het huwelijk draagt een officieel, publiek karakter en wordt voltrokken in de naam van God, die twee mensen bij elkaar bracht. De spanning die er is doordat de overheid zelf God niet erkent en haar gezag niet van Hem afleidt, doet niet af aan de plicht tot erkenning van de overheid door de gelovigen, ook in de zaken van het huwelijk. In dat officiële en publieke karakter van het huwelijk ligt het grote goed van een gevoel van rechtsbescherming en zorg vanwege de samenleving voor een zo kwetsbare, intieme verbintenis als een huwelijk is.

Vatten we de bijbelse lijnen samen, dan kunnen we zeggen:

- a. Het huwelijk is een door God in de schepping gegeven instelling, die niet door de zonde is tenietgedaan.
- b. Het huwelijk naar Gods instelling als een in dit leven onverbreekbare, totale verbintenis van één man en één vrouw is door de zondige eigenwilligheid van de mens onderhevig aan velerlei afwijking en misvorming, maar toch gesteld onder de bescherming van Gods geboden en eervol en goed door Zijn beloften.
- c. Een christelijk huwelijk bestaat door de geloofsverbondenheid van man en vrouw aan de verhoogde Christus als het Hoofd van Zijn kerk.
- d. Het huwelijk is een aangelegenheid die behoort tot het openbare leven en onder het hoogste gezag behoort te staan.
Dat is het gezag van God en daaraan ondergeschikt en van Hem afgeleid is het gezag van de publieke overheid. Het huwelijk behoort ten overstaan van de gehele samenleving te worden voltrokken.

III. *Het historisch deel inzake huwelijksopvattingen in de kerk*

1. *Inleidend*

Het is opvallend dat in de modernere christelijke ethische bezinning heel vaak vooral het vraagstuk van de echtscheiding veel aandacht krijgt. Toch is het beslist niet minder van belang zich vanuit christelijke optiek te bezinnen op het wezen van het huwelijk. Daarvoor zijn o.a. goede

aanzetten te vinden in de oudchristelijke kerk.¹ De gereformeerde visie vanaf de zestiende eeuw vraagt vervolgens onze aandacht.

2. *De oudchristelijke kerk*

2.1. *In het Romeinse rijk*

Een beeld van de antiek-romeinse wereld waarin verschillende vormen van samenleven/huwelijk in zwang waren, is onmisbaar voor een goed verstaan. Oorspronkelijk functioneerde in de bovenlaag van de Romeinse samenleving de *confarreatio*. Deze huwelijksvorm was omgeven door een sacrale handeling en diverse rituelen. De vrouw werd in het huis van de man geleid en hij kreeg heerschappij over haar. Zij verloor enerzijds grotendeels haar zelfstandigheid, maar kreeg anderzijds een met hoog aanzien verbonden sociale positie.

De tweede vorm, de *coemptio*, heeft de eerdergenoemde spoedig verdrongen. In oorsprong duidt deze naam op een “koophuwelijk”. De vrouw ging door deze koop over in de eigendom van de man. Later kwam al meer het ruilaspect en het contractkarakter op de voorgrond te staan. Al waren er openbare, juridische aspecten aan de *coemptio* in de kern was het een privé-aangelegenheid van de betreffende man en vrouw. De wederzijdse wilsovereenstemming is van groot belang. *Consensus facit nuptias*.

Er golden een aantal nogal formele criteria, zoals huwelijkswil van beiden, geslachtsrijpheid, mondigheid, geestelijke gezondheid, een niet te nauwe verwantschap en ongehuwd zijn.

Een *coemptio* tussen bijvoorbeeld een vrijgeborene en een slaaf was aanvankelijk verboden. Daar de vrouw overging in de zeggenschap van de man, verloor ook deze vorm later al meer betekenis. Hiervoor in de plaats kwam een huwelijk, waarbij de overgang in de zeggenschap van de man kon worden ontgaan, doordat de vrouw de proeftermijn van een jaar steeds voor korte tijd (drie dagen) onderbrak door een hernieuwd verblijf in het huis van haar ouders. Dit had ook allerlei vermogensrechtelijke gevolgen.

Daarnaast werd vanaf keizer Augustus als derde vorm, het concubinaat, geduld, voor gevallen waar door standsverschil een huwelijk uitgesloten was. De concubine genoot niet het aanzien van een echtgenote. De kinderen waren buitenechtelijk. De man kon naast zijn wettige echtgenote één of meer concubines er op na houden, dat maakte voor velen deze vorm gewild.

De kwestie van de echtscheiding bij de drie genoemde vormen laten wij hier rusten. Wel dient vermeld te worden, dat de wetgever in het oude Rome steeds gepoogd heeft verdere uitholling van huwelijk en gezin(s-vorming) tegen te gaan, maar met weinig succes.

2.2. *De opstelling van de oude kerk*

Temidden van de Grieks-Romeinse samenleving van die tijd heeft de kerk van de eerste eeuwen haar positie moeten bepalen inzake huwelijk en echtscheiding. Daarbij valt er onderscheid te maken tussen de tijd vóór Constantijn de Grote en daarna.

Fundamenteel was de insteek van de kerk dat het God is die naar Matthéüs 19:6 mensen samenvoegt. Dit was een geheel ander geluid dan in die samenleving. Daar stond immers het consensus-karakter sterk op de voorgrond. Voor de kerk functioneerden inzake het huwelijk vooral Genesis 2:18 en Efeziërs 5:22-33.

Het “in de Here” van 1 Corinthiërs 7:39 werd gezien als afwijzing van gemengde huwelijken. Ook beluisterde men er wel een kerkelijke huwelijkshandeling in.² Er zit voor de kerkvaders en de oude kerk in de christelijke huwelijkssluiting een belijdend karakter ten overstaan van de kerk. Dat mag opvallend heten in een tijd dat in de samenleving het huwelijk al verder werd uitgehold en de grenzen tussen huwelijk en concubinaat al meer vervaagden.

In deze kwestie heeft de oude kerk zich radicaal opgesteld en voor de christenen geen tussenvormen tussen huwelijk en concubinaat geduld. Ook hier laten wij de kwesties rond echtscheiding en hertrouwen rusten.

Vanaf Constantijn de Grote heeft de kerk het huwelijksrecht verder uitgewerkt en met het handelen van de kerk verbonden.

De doorwerking daarvan in de huwelijkswetgeving van de overheid is zeker van belang. In het westelijk deel van het rijk moest door de val van Rome al snel rekening worden gehouden met bijvoorbeeld de Germaanse huwelijksopvattingen. In het Byzantijnse deel was de doorwerking van de kerkelijke opvattingen sterker en langduriger. Ook al moet gezegd worden dat in de rijkswetgeving van het Oosten nooit volkomen overeenstemming werd bereikt met de kerkelijke grondregels. De insteek bij de vrijwillige consensus van de beide partijen bleef in de staatswetgeving bestaan, maar het publieke karakter van het huwelijk werd nu ook in de staat sterker belicht. Tevens was er meer oog voor de vermogensrechtelijke aspecten, als beschermend element. Het aspect van de bescherming, wederzijdse trouw en hulp kreeg meer accent.³ De visie op het concubinaat veranderde ten voordele van het huwelijk. Het wezenlijke verschil tussen beide werd duidelijker. De aspecten van ontbinding, echtscheiding en hertrouwen laten wij hier rusten.

Ook daar tekende zich een hogere waardering voor het huwelijk af.⁴

2.3. *“Conclusies” inzake de visie van de oudchristelijke kerk*

a. Opvallend is de parallel tussen de situatie van de oude kerk vóór Constantijn de Grote en de kerk in onze moderne samenleving. De

ont(w)aarding van het huwelijk en de vervaging via allerlei tussenvormen van relaties waren toen en zijn nu aan de orde.

b. De getuigende opstelling van de christenen in de oude kerk bleek o.a. in het niet willen meegaan met de vervaging en vervlakking, maar daartegenover juist opkomen voor de bijbelse visie op het monogame huwelijk.

c. De vroege kerk heeft zich bezonnen op het wezen van het (christelijke) huwelijk. Toen daartoe (vanaf Constantijn de Grote) mogelijkheden kwamen, heeft zij aan die huwelijksvisie maximaal gestalte willen geven in kerk en samenleving.

d. Huwelijk en niet-huwelijk heeft de vroege kerk steeds duidelijk willen onderscheiden.

e. In de oudchristelijke visie is Gods handelen in het huwelijk constitutief; dat geeft aan het huwelijk een hoge waardering. Dan krijgen elementen als bescherming, wederzijdse trouw en hulp een extra diepe dimensie.

3. *De gereformeerde visie in de Nederlanden vanaf de Opstand*

3.1. *Inleiding*

Door de Reformatie is er een omslag gekomen in de verhouding tussen de kerk en het huwelijk in de samenleving. In de samenleving van de Middeleeuwen had de kerk een heel sterke positie in de huwelijkswetgeving en -rechtspraak. Sinds de Reformatie is er op dit terrein na een aanvankelijk vacuüm al meer sprake van invloed van de burgerlijke overheid. Daarmee was zeker in de eerste eeuwen van de Republiek de invloed van de kerk op het huwelijk niet geheel teniet gedaan.

3.2. *De lijn van oude kerkordes in de Nederlanden*⁵

Uit de verschillende kerkordes blijkt dat de kerk in de Nederlanden oog had voor de noodzaak van rechtszekerheid rondom huwelijk en echtscheiding, daarbij was veelal de rol van de overheid onmisbaar. De synode van Emden (1571, art. 22-24) wijst op het belang van ouderlijke toestemming bij het huwelijk en de betrokkenheid en tegenwoordigheid van de kerk bij het doen van huwelijksbeloften (ondertrouw); om toe te zien op de naleving en de criteria voor een wettig huwelijk. Tevens wordt de openbare afkondiging (3 zondagen) voorgeschreven.

De artikelen van Dordrecht 1574 (art. 83-89) vestigen op diverse wijzen de aandacht op het publieke en kerkelijke karakter van het huwelijk en stipuleren de bijbelse criteria voor (her)trouwen. Deze artikelen maken op verschillende plaatsen melding van de rol van de overheden. Daarbij had de kerk ook oog voor mogelijke divergentie tussen overheden en kerkelijke vergadering.

Dordrecht 1578 geeft in art. 78 de vorm van ondertrouw aan: “De houwelijcksche Onder-trouwe sal gescheiden per verba de praesentie, dat is/met woorden die teghenwoordighe beloftenisse ende verbindighe mede-brengen ende uyt-drucken/sonder conditie ofte uytneeminghe.”

De heimelijke beloften zijn niet acceptabel of valide. Bij de ondertrouw is tegenwoordigheid van een dienaar des Woords van belang voor de toetsing van de criteria, zie art. 80 en voor het verbindend karakter van de ondertrouw art. 85.

Minderjarigen dienen consent te hebben van ouders of voogden. Dordrecht 1578 wijdt maar liefst 14 artikelen aan het huwelijk.

De kerk heeft in deze overgangsfase steeds gewezen op de noodzaak van goede regelingen door de overheden, o.a. rond graden van bloedverwantschap (Dordrecht 1578, art. 84) en hertrouwen van weduwen (Dordrecht 1578, art. 89). Dordrecht (1578, art. 91) wijst voor extreem moeilijke huwelijkszaken op de wenselijkheid van samenwerking tussen overheidspersonen en predikanten in de classicale vergaderingen. De kerkordelijke huwelijksbepalingen van Middelburg 1581 liggen in hoofdzaken in de lijn van Dordrecht 1578.

Den Haag 1586 (art. 63) kiest uitdrukkelijk de lijn van eerdere kerkelijke bepalingen, maar verwacht op termijn veel van een generale ordinantie van de hoge overheid inzake het huwelijk, die dan met advies van de kerkendienaren tot stand zou moeten komen.

De kerkorde van Den Haag 1591 zoekt in art. 24 uitdrukkelijk uitsluiting bij de overheid. Magistraten, kerkendienaren en ingezetenen van Holland en West-Friesland moeten zich richten naar “inhoude vanden Placcate van politie ghepubliceert/in date den eerste Aprilis Anno 1580 lestleden.”

3.3. *De praxis is weerbarstig*⁶

Er werd veel van de gereformeerde kerken in de Nederlanden gevraagd ook op maatschappelijk terrein. Het behoort immers tot het wezen van gereformeerd kerk-zijn, dat de kerk spreekt in de samenleving. Zo is ook op het terrein van het huwelijk door de kerk voortdurend de Schrift ter sprake gebracht als norm voor het handelen. Zo mogelijk in goede samenwerking met de overheden heeft de kerk gezocht naar nieuwe structuren om de leemte op te vullen door het wegvallen van “het geestelijke hof”. Blijkens de P.S. van Rotterdam 1581 was de kerk beducht voor onkunde van lokale overheden in huwelijkszaken. Een provinciaal Hollands huwelijksgericht zou soelaas kunnen bieden.

Ook op de P.S. van Gouda 1589 dringt de gereformeerde kerk aan op rechtszekerheid door de overheden. Bij de Staten is steeds aangedrongen op een huwelijksordinantie. Dat bleek een lange weg voor de kerkelijke vergaderingen.

De kerk heeft zich blijvend verzet tegen het te vroeg “bij malcander slapen”, dat soms ook door jongelui als pressiemiddel wordt gebruikt om bij onwillige ouders een huwelijk af te dwingen. De kerk in Holland heeft het gemengde huwelijk afgewezen als profanatie van het verbond van God en daar de overheden ook op aangesproken. In zaken van bloedverwantschap en aanverwantschap heeft de kerk veelal een ander standpunt gehuldigd dan de overheden. De kerk heeft steeds te kennen gegeven ook oog te hebben voor de politieke zijde van de huwelijksluiting naast het geestelijke, kerkelijke aspect.

Derhalve is de kerk uitermate voorzichtig geweest in het hanteren van eigen regels inzake huwelijk en echtscheiding.⁷

De voltrekking van het huwelijk vond in die tijd plaats of in de kerk of in het stadhuis door de magistraat. In het laatste geval kwam het wel voor dat de secretaris ten onrechte het kerkelijk huwelijksformulier hanteerde. Voor de gereformeerde kerk stond het openbare karakter van de huwelijksluiting onomstotelijk vast.

3.4. *Conclusies inzake 1570-1620 in Holland*

- a. De gereformeerde kerk heeft het in kerk en samenleving opgenomen voor het hoge karakter en de bijbelse normen van het huwelijk en ze heeft actief meegewerkt aan een goede huwelijkswetgeving.
- b. De kerk heeft steeds oog gehouden voor “het gemengde karakter” van het huwelijk, deels politiek, deels kerkelijk/geestelijk van aard.
- c. Voor de kerkelijke vergaderingen in Holland was de rechtszekerheid van het huwelijk van groot belang. Daar hebben ze de overheden steeds op aangesproken, waarbij gewezen werd op de bijbelse normen en waarden.
- d. In het oplossen van netelige huwelijkszaken hebben de kerkelijke vergaderingen zich voorzichtig opgesteld.
- e. Opvallend is de continuïteit tussen de gereformeerde kerk en de oude kerk inzake het bijbels karakter van het huwelijk. De gereformeerde kerk heeft sterk de rechtszekerheid en duidelijkheid van ondertrouw en huwelijk, alsmede het publieke karakter van de huwelijksluiting, benadrukt.

3.5. *In dat spoor verder*

Uit het bovenstaande blijkt steeds de nauwe betrokkenheid van de kerk bij de huwelijksluiting. De noodzaak van blijvende bezinning door de kerk op het wezen van het huwelijk is een goede gereformeerde keuze en bijbelse verplichting. Juist nu de overheid hier vaak fundamenteel anders kiest, zal de kerk niet mogen zwijgen. Daarbij kan zij niet slechts volstaan met kritische kanttekeningen en afkeur, maar moet zij vanuit Schrift en praxis meedenken om te komen tot een voor christenen aanvaardbare praktijk van de huwelijksluiting.

4. *Enkele lijnen uit Christelijke Gereformeerde Acta sinds 1892*

4.1. *Kerkelijk huwelijk*

Reeds in de notulen van de generale synode juli 1893 (art. 30) wordt melding gemaakt van een besluit om een instructie te aanvaarden die een ernstige aanbeveling aan de kerkenraden voorstelt “toch steeds weer aan te manen, dat de huwelijken kerkelijk worden ingezegend”. Hieruit blijkt het grote belang dat de synode ook hechtte aan de kerkelijke huwelijksbevestiging.

4.2. *Kwesties rond gemengde huwelijken*

De generale synode van 1901 (art. 47) boog zich over de problematiek van een huwelijksbevestiging van een lid der gemeente met een vijand van de belijdenis. Sommigen verklaarden zich daar tegenstander van, anderen maanden tot voorzichtigheid in de kwestie.

De synode van 1904 zag zich geplaatst voor kwesties rond de huwelijksinzegening in de Utrechtse gemeente (zie art. 14a; 26 en 27). Ook daar is gebleken hoe gecompliceerd de zaken rond weigering of toestemming van huwelijksbevestiging kunnen liggen. Deze zaken kwamen op de synode van 1905 weer aan de orde (zie art. 11 en 42). Daar vond herziening plaats van het besluit uit 1904 en een beslissing in een eerder niet behandelde huwelijkszaak. In dit laatste geval was sprake van schuldbelijdenis en een gemengd huwelijk. De Utrechtse kerkenraad wordt dan door de generale synode verweten niet genoegzaam rekening te hebben gehouden “met de bepalingen van 1849/57 omtrent Gemengde Huwelijken, waarin gezegd wordt, dat hij met omzichtigheid in dergelijke gevallen handelen zal.”

4.3. *Houding van de kerk t.o.v. een uitspraak rechter*

Op dit punt biedt de generale synode van 1907 belangrijk materiaal, zie de notulen, p. 31-38. Het betreft hier de vragen rond een ontbinding van een huwelijk door de rechter op grond van kwaadwillige verlating. Het commissierapport gaat eerst uitvoerig in op de christelijke huwelijksvisie. En onderzoekt vervolgens vooral op grond van 1 Corinthiërs 7 of er een parallel valt te ontdekken tussen de bijbelse gegevens inzake een “gemengd huwelijk” en de situatie van kwaadwillige verlating.

Op p. 35 valt de conclusie te lezen; “Echtscheiding religionis causa is dus onder genoegzame beperking door de Apostel des Heeren toegelaten.” Scheiding op grond van kwaadwillige verlating wordt op p. 36 getypeerd “als zonde tegen God en Zijn woord.” Daaraan wordt dan de conclusie verbonden: “Daarom meenen we, dat de Kerk in de huwelijkspraktijk positie heeft in te nemen tegenover het burgerlijk recht, en het quasi humane recht in dezen heeft te veroordelen voor de Christelij-

ke Gereformeerde opvatting van het recht, gelijk het door den Heere is geopenbaard.” (Notulen 1907, p. 36). Als de rechter in een zaak op grond van kwaadwillige verlating echter overgaat tot ontbinding van een huwelijk, is deze rechterlijke uitspraak voor de gescheidenen en de kerk bindend en mag er geen ergernis worden gegeven door de rechterlijke uitspraak te negeren. De kerk moet dan wel met de betrokkenen op grond van haar recht verder handelen. Daarbij kan ook de kerkelijke censuur behoren, met als doel boetvaardigheid. Ook al komt die bekeering tot stand, dan heeft de kerk nog niet het recht de eis te stellen aan de schuldigen om terug te keren tot elkaar.

Dat zou strijden met de juridische onherroepelijkheid van de uitgesproken scheiding op grond van kwaadwillige verlating.⁸

Voorts wordt nog ingegaan op de tuchtoefening en opheffing van de censuur.

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk dat de kerk haar normen rond huwelijk en echtscheiding blijft putten uit de Schrift. Als de rechter andere wettelijke normen hanteert, is dat voor de kerk geen reden haar principiële standpunt te wijzigen. In de praktijk heeft de kerk de (burgerlijke) rechtsgevolgen van een juridische uitspraak rond huwelijk en echtscheiding gerespecteerd, maar tevens haar eigen kerkelijk recht rond de tuchtoefening gehandhaafd.

Een verwerking van deze problematiek is te vinden in de kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Amsterdam 1999, p. 53/54 sub 4. In sub 4a wordt gesteld: “In de regel zal de kerk de beslissing van de overheid in echtscheidingsgevallen erkennen, althans zeker voor wat de rechtsgevolgen betreft; niettemin behoudt de kerk het recht tot een eigen oordeel over zulk een echtscheiding. (1959)”

4.4. *Omstreden (?) huwelijken*

De synode van 1911 nam met algemene stemmen een rapport aan inzake het al of niet geoorloofd zijn van een huwelijk van een man met een zuster van zijn overleden vrouw. Het gedegen rapport geeft achtereenvolgens historische informatie, waarbij de lijn vanaf Middelburg 1581 wordt getekend; waarbij de kerken zo’n huwelijk niet toestonden. Vervolgens een exegetisch deel rond Leviticus 18 dat uitloopt op heldere conclusies (vgl. kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Amsterdam 1999, p. 52 art. 70 sub 3a). Zo’n huwelijk wordt door de Schrift niet verboden en mag dan ook door de kerk niet verboden worden. Als praktische consequentie wordt tevens gewezen op het feit dat de weg naar enig kerkelijk ambt door zo’n huwelijk niet wordt geblokkeerd.

Het huwelijk tussen oom en nicht is ook in de Afgescheiden kerk meer dan eens onderwerp van discussie geweest. In de notulen van de Christelijke Gereformeerde synode van 1914 is artikel 81 eraan gewijd. De classis 's-Gravenhage had gevraagd waarop het recht steunt, dat een oom met zijn nicht mag huwen.

Het antwoord was kort en krachtig na de toelichting van ds. Janssen. “De synode spreekt daarna uit, dat met opheffing van het besluit van 1882, het huwelijk van oom en nicht verboden is.”

Ook hier heeft een latere generale synode en wel die van Zwolle 1934 de nodige correctie aangebracht. In de acta van de generale synode Zwolle 1934 handelt art. 55 over deze materie en het daarbij behorende commissierapport bijlage XVII van p. 102-104 geeft de achtergronden. Het rapport maakt melding van eerdere kerkelijke beslissingen op dit punt en de geringe of ontbrekende onderbouwing van de standpunten. De beantwoording van de vraag over het al of niet geoorloofd zijn van het huwelijk tussen oom en nicht is niet alleen een zaak van Gods wetten, maar tevens van “onze Nederlandsche Staatswetten” (p.103). Het rapport maakt dan ook melding van de gangbare praktijk volgens art. 88 B.W. en de vereiste dispensatie door de Kroon. Tevens sluit de commissie zich aan bij het advies van dr. F.L. Rutgers dat men in de kerken doorgaans de regel volgt, dat men zich in zake huwelijkskwesties bij de beslissingen van de overheid neerlegt, als deze beslissingen niet klaarblijkelijk strijden tegen Gods ordinanties. In deze kwestie zou erkenning van de overheidsdispensatie de veilige weg zijn. Ook exegetisch acht de commissie in 1934 geen gronden aanwezig om een huwelijk tussen oom en nicht te rekenen onder de categorie “bloedschande”. De huidige richtlijnen omtrent zo'n huwelijk zijn te vinden in de kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken, Amsterdam 1999, (p. 52/53 art. 70 sub 3b).

Conclusie

De kerk volgt de overheid bij huwelijksluitingen, maar heeft het recht een eigen lijn in dezen te volgen.

IV. De overheid en het huwelijk – juridische aspecten

Middels wetgeving heeft de overheid juridische “banden” in en om het huwelijk gelegd. Kort gezegd zijn deze regels om verschillende redenen nodig:

- a. voor het functioneren van de samenleving en ter bescherming van de belangen van derden;
- b. ter bescherming van de echtelieden;
- c. ter bescherming van de kinderen.

Een huwelijksgemeenschap kan niet geïsoleerd in de samenleving functioneren. Het echtpaar vormt een gemeenschap binnen de menselijke samenleving. Deze samenleving is niet opgebouwd uit individuen, maar zij is gestructureerd. Zeker in onze gedifferentieerde maatschappij zijn verschillende vormen van relaties te onderscheiden. Enkele voorbeelden: de staatsburger; kerk-gemeentelid; ondernemer-werknemer; vereniging-lid; gezin-lid; huwelijk-partner. Al deze relaties hebben op één of andere manier een juridisch aspect, maar ook andere aspecten zoals het sociale, economische, morele en het geloofsaspect. Het huwelijk staat in betrekking met zowel de kerk als de staat. De kerk heeft in haar huwelijksformulier vorm gegeven aan de interne verhouding in het huwelijk. De staat heeft door middel van het recht ook vorm gegeven aan de externe betrekkingen van de huwelijksgemeenschap met de maatschappij. Deze juridische component is van belang voor de ordening van de samenleving.

De trouwbelofte aan elkaar op bij wijze van spreken een zolderkamer-tje, miskent de functie van het huwelijk als samenlevingseenheid in de maatschappij. Mensen die duurzaam voor elkaar verantwoordelijkheid willen dragen dienen dit aan de overheid kenbaar te maken om bijvoorbeeld een rechtvaardige belasting en toedeling van sociale voorzieningen mogelijk te maken.

Voorop gesteld kan worden dat de inhoud van de juridische regels met betrekking tot het huwelijk door de tijden heen wisselend gestalte heeft gekregen. Dit is goed voor te stellen, omdat de samenleving zich ook in tal van opzichten gewijzigd heeft. Toegenomen industrialisatie, verstedelijking, secularisatie, internationalisering, individualisering enzovoort. Toch zijn bepaalde vaste elementen aan te wijzen. De overheid laat door middel van het recht haar invloed gelden: bij de huwelijksluiting; de juridische gevolgen van het huwelijk; de ontbinding van het huwelijk.

De huwelijksluiting

De huwelijksluiting is openbaar en wordt vooraf aan de samenleving aangekondigd.

Tegenwoordig wordt het huwelijk voltrokken voor de ambtenaar van de burgerlijke stand.

Vooraf dient aan bepaalde formaliteiten voldaan te worden. Het voornemen om te huwen dient aangegeven te worden. De ambtenaar van de burgerlijke stand maakt hier een akte van op, de ondertrouw. De wet stelt bepaalde eisen tot het aangaan van een huwelijk betreffende geestesvermogen, leeftijd en ongehuwd zijn. Ook zijn er huwelijksbeletselen zoals bloedverwantschap, het ontbreken van toestemming van derden als een minderjarige huwt.

Met al deze bepalingen beoogt de wet verschillende doeleinden:

- openbaarheid, vooral om de gelegenheid te geven een voorgenomen, met de wet strijdig huwelijk, te verhinderen;
- bescherming van de aanstaande echtgenoten tegen een overhaast gesloten huwelijk;
- voorkoming van heimelijke of clandestiene huwelijken;
- zekerheid omtrent het bestaan van het huwelijk.

In het verleden is de kerk nauw betrokken geweest bij de huwelijksluiting. Vanwege praktische problemen, zoals controleerbaarheid en openbaarheid voor derden, is de rol van de kerk bij de huwelijksluiting overgenomen door de overheid.

De juridische gevolgen van het huwelijk

In alle tijden heeft het huwelijk in drie opzichten juridische gevolgen gehad:

- man en vrouw krijgen wederzijds bepaalde rechten en plichten;
- er ontstaat van rechtswege een band tussen ouders en kinderen;
- de hoofdregel is dat in materieel opzicht, man en vrouw één worden. Het sluiten van huwelijksvoorwaarden vormt hierop een uitzondering. De vermogensrechtelijke gevolgen van het huwelijk uit zich ook op het terrein van het sociale verzekeringsrecht, het erfrecht, het belastingrecht enzovoort.

De ontbinding van het huwelijk

De ontbinding van het huwelijk kan niet vormloos geschieden. Sinds 1 januari 1993 is nieuw echtscheidingsprocesrecht ingevoerd, waardoor de procedure om te scheiden aanzienlijk sneller doorlopen kan worden indien (ex-)echtgenoten niet al te grote meningsverschillen hebben. Toch dient de rechter zich over het verzoekschrift te buigen en dient een advocaat met zijn cliënten de zaak goed voor te bereiden. Een juridische afhandeling van de ontbinding van een huwelijk is nodig. Het karakter van het huwelijk is een voor het leven bedoelde levensgemeenschap. Dit brengt met zich mee dat het uiteengaan van echtgenoten aan zekere beperkingen onderhevig is en met administratieve waarborgen omringd moet zijn.

De ontbinding van het huwelijk heeft niet alleen gevolgen voor de echtelieden, maar ook voor hun kinderen en de relatie tot de samenleving. De maatschappij verbindt direct gevolgen aan de ontbinding van het huwelijk. Dit blijkt bijvoorbeeld uit diverse sociale en fiscale wetten.

Er dient een gezagsvoorziening over eventuele minderjarige kinderen getroffen te worden. In bepaalde gevallen wordt een onderhoudsrege-

ling voor de echtgenoot getroffen die niet zelf in zijn/haar levensonderhoud kan voorzien. De ontbinding van het huwelijk heeft tot gevolg dat de goederengemeenschap ontbonden wordt.

Het element van openbaarheid speelt bij de ontbinding ook een rol. Het echtscheidingsvonnis dient ingeschreven te worden in de registers van de burgerlijke stand.

De inhoud van de juridische gevolgen van het huwelijk is ook aan verandering onderhevig

In de twintigste eeuw hebben diverse wetwijzigingen op het terrein van het personen- en familierecht plaatsgevonden. Men kan denken aan de afschaffing van de bepaling dat de man het hoofd van de echtvereniging is, dat ouders gezamenlijk de ouderlijke macht bekleden, de keuze van de achternaam voor het kind, de wijziging van de echtscheidingsgronden.

Hier blijft het niet bij. De regering is voornemens om de samenwooningsplicht voor echtgenoten te schrappen en de hoofdelijke aansprakelijkheid van de echtgenoten voor kosten van de gewone gang van de huishouding.

Ook heeft de overheid naast het huwelijk een juridisch kader gegeven voor mensen om hun samenwonen te regelen. Sinds 1 januari 1998 is een partnerschapsregistratie mogelijk. De achtergrond van deze partnerschapsregistratie vormde met name de wens van homo-paren om hun relatie juridische gevolgen te laten hebben die zoveel mogelijk gelijk waren aan het huwelijk. Ook wilde de overheid het ongehuwd samenwonen een duidelijker plaats geven.

Een zekere ordening van relaties in verband met uitkeringen enzovoort is onontbeerlijk.

Veel commotie is bovendien opgewekt door het – inmiddels in de beide Kamers der Staten-Generaal aangenomen – wetsvoorstel dat het mogelijk maakt voor homo-paren om in het huwelijk te treden.

Andere samenlevingsvormen

Het geregistreerd partnerschap

Deze samenlevingsvorm is als juridisch kader bedoeld voor het samenwonen van twee mensen van hetzelfde geslacht, maar ook van verschillend geslacht. Het geregistreerd partnerschap heeft zoveel mogelijk dezelfde rechtsgevolgen als het huwelijk. Dit geldt ook voor het aspect van

openbaarheid. De sluiting gebeurt bij de ambtenaar van de burgerlijke stand in aanwezigheid van minimaal twee getuigen.

Niettemin bestaat er nog een aantal belangrijke verschillen:

- het huwelijk heeft afstammingsrechtelijke gevolgen en het geregistreerd partnerschap niet.
Dit betekent bijvoorbeeld dat, wanneer een kind uit een geregistreerd partnerschap tussen een man en een vrouw wordt geboren, dit kind niet van rechtswege, maar pas door erkenning in een familierechtelijke betrekking tot de man komt te staan. In de praktijk kan dit betekenen, dat indien de vader tijdens de zwangerschap komt te overlijden hij slechts juridisch als vader van het kind wordt aangemerkt indien hij met de moeder gehuwd was. Dit heeft dus gevolgen op het terrein van het erfrecht en de familierechtelijke betrekkingen van het kind met de familie van de vader;
- eindigt het huwelijk door echtscheiding of door ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed, dan is daarvoor altijd rechterlijke tussenkomst vereist, terwijl deze in geval van geregistreerd partnerschap slechts is vereist indien het eindigt door ontbinding op verzoek van één der partners, maar niet indien het eindigt met wederzijds goedvinden, in welk geval tussenkomst van een advocaat of notaris voldoende is. De beëindigingsovereenkomst dient door één of meer advocaten/notarissen mede te worden ondertekend en vervolgens te worden ingeschreven in het register van de burgerlijke stand.

Samenwonen

In de wet is hieromtrent niets specifiek geregeld. Het wordt dus aan de mensen zelf overgelaten of ze in hun relatie aan elkaar een zekere juridische bescherming geven. Bij de notaris kan een samenlevingscontract worden gesloten, waarin bijvoorbeeld wordt bepaald dat de langstlevende partner recht heeft op de gezamenlijke eigendommen. Ook kan een testament gemaakt worden. Er ontstaat echter geen familierechtelijke band met de familie van de andere partner.

In geval van “scheiding” bestaat er geen alimentatieverplichting.

V. Handreiking aan de kerkenraden

Op basis van bovenstaande bijbelse, historische en juridische gegevens hebben deputaten zich gebogen over de gesignaleerde problemen.

Deputaten zijn zich ervan bewust, dat de generale synode bij het doen van een handreiking aan de kerkenraden geen gedetailleerd pastoraal stappenplan kan aanbieden. De primaire verantwoordelijkheid moet bij de kerkenraden blijven. Ook vraagt de diversiteit aan situaties die zich

voordoen om een aanpak en beoordeling op het niveau van de plaatselijke gemeente.

Om die reden geven deputaten hieronder enkele principiële lijnen aan. Op een aantal praktische consequenties van het beleid ten aanzien van het huwelijk wordt hieronder dan ook niet gedetailleerd ingegaan.

Wanneer er in de gemeente sprake is van ongehoorzaamheid aan de inzettingen van de Here God, zal een kerkenraad overeenkomstig de bijbelse eis zijn gemeenteleden ernstig moeten vermanen en zo nodig ook – in liefde – verder gaande stappen van kerkelijke tucht dienen te zetten.

Uitgangspunt zal moeten blijven dat het huwelijk een inzetting van God is. De kerk zal in de ambtelijke leiding die zij geeft in de gemeente, en in haar spreken naar buiten, mogen getuigen van de vreugde die in de goede gave van het huwelijk geschonken is.

Een aantal wezenlijke kenmerken van het huwelijk, met een aantal nader te noemen aspecten, zijn daarbij in het oog te houden. Het huwelijk is te omschrijven als volgt:

“een totale levensgemeenschap van één man en één vrouw, aangegaan voor het leven en formeel publiek bekrachtigd.”

Het huwelijk houdt een totale verantwoordelijkheid in van man en vrouw voor elkaar. De bijbelse aanduiding “en zij zullen tot één vlees zijn” (Genesis 2:24) is de aanduiding van die complete levensgemeenschap. Zowel voor de seksuele kant daarvan, als voor de psychische en geestelijke aspecten geldt dat het om de exclusieve relatie gaat tussen één man en één vrouw in een unieke wederkerige verantwoordelijkheid voor elkaar.

Eén en ander houdt tevens in:

- het samen een huishouding voeren met alle sociale en financiële verantwoordelijkheden van dien;
- het aanvaarden van de gezamenlijke zorg voor de opvoeding van de kinderen die God hun geeft;
- het openbaar karakter dat kenmerkend is voor het huwelijk; dat impliceert het gezamenlijk als gehuwde mensen optreden binnen de gemeente van Christus en in de samenleving;
- het feit dat, onlosmakelijk verbonden aan het openbare karakter van het huwelijk, ook de huwelijkssluiting een publiek karakter heeft, ten overstaan van de burgerlijke en kerkelijke gemeenschap;
- het feit dat het huwelijk een verbond is dat wordt aangegaan voor het leven.

Wij realiseren ons, dat in de Heilige Schrift dikwijls blijkt, dat de zonde ook op het terrein van huwelijk en seksualiteit een ontwrichtende uitwerking heeft. We zullen in de praktijk van het huidige leven met die

realiteit rekening moeten houden. Dat vermindert het belang niet van de genoemde principiële uitgangspunten. Die werpen juist licht op de realiteit, zodat het onderscheid tussen gehoorzaamheid en zonde ons duidelijk voor ogen staat.

Wanneer een kerkenraad met homoseksuele relaties in de gemeente wordt geconfronteerd, zal niet aan deze bijbelse uitgangspunten voor het huwelijk voorbijgegaan kunnen worden.

Ook wanneer mensen andere, alternatieve, vormen kiezen om aan hun samenleven een juridische basis te geven, worden essentiële aspecten van het huwelijk veronachtzaamd.

Samenwoners – met of zonder contract – veronachtzamen het aspect van openbaarheid, en de verantwoordelijkheid voor elkaar en voor de kinderen; deze verantwoordelijkheid wordt niet voor niets ter gelegenheid van een huwelijk ten overstaan van God en de samenleving aangeaan.

Het is een miskennis van Gods bedoeling met het samen gaan leven van man en vrouw wanneer de burgerlijke en de kerkelijke gemeenschap pas achteraf geconfronteerd worden met een feitelijk gegeven dat leden een dergelijke levensomvattende stap genomen hebben.

De kerkelijke onderwijzing, vermaning en tucht zal er steeds op uit moeten zijn om gemeenteleden terug te leiden naar de normen die God ons in Zijn Woord voorhoudt aangaande huwelijk en seksualiteit.

Ten aanzien van het geregistreerd partnerschap moet op een bijkomend ernstig bezwaar daartegen worden gewezen, namelijk dat de positie van kinderen niet geregeld is. De praktijk laat zien hoe kwetsbaar de positie van kinderen is, wanneer er niet het juridisch instituut van het huwelijk is waarbinnen ze bescherming hebben. Dit weegt naar het oordeel van deputaten heel zwaar. Behalve het feit dat aan het geregistreerd partnerschap ook andere wezenlijke kenmerken van het huwelijk ontbreken, is ook aan de positie van de kinderen duidelijk, dat het geregistreerd partnerschap niet gelijkwaardig is aan het huwelijk.

Het feit dat de overheid sedert 1 april 2001 het huwelijk heeft opengesteld voor homo-paren brengt mensen er soms toe niet meer voor het huwelijk te kiezen maar voor het geregistreerd partnerschap als alternatief. Naar het oordeel van deputaten is dat een onjuiste keuze, al kunnen de motieven begrijpelijk zijn. Het is echter van groot belang als kerk principieel te blijven vasthouden aan de normatieve betekenis van het huwelijk, ook wanneer de overheid het zicht daarop is kwijtgeraakt. De kerk zou zich anders het huwelijk als inzet van God te gemakkelijk laten ontnemen.

Wanneer kerkenraden te maken zouden krijgen met voor de wet gehuwde partners van gelijk geslacht zal het onmogelijk zijn deze verbintenis als een huwelijk te aanvaarden. In de kerk houden we ons aan de normen van Gods Woord, ook wanneer die in de samenleving veranderd zijn.

Kerkenraden dienen zich naar het oordeel van deputaten structureel met deze vragen bezig te houden met het oog op de toerusting van de gemeente, en niet slechts incidenteel naar aanleiding van concrete pastorale moeiten wanneer gemeenteleden voor andere samenlevingsvormen kiezen.

Op grond van het bovenstaande doen deputaten het volgende voorstel:

De generale synode
overwegende

1. dat het noodzakelijk is, dat de kerk zich in deze tijd uitspreekt over de bijbelse waarden en normen op het terrein van huwelijk en seksualiteit;
2. dat de kerk en haar leden een getuigenis van die bijbelse waarden mogen laten horen en uitstralen temidden van een samenleving waarin seksuele gemeenschap is losgekoppeld van een – levenslange – relatie;

van oordeel

1. dat de kerk er werk van zal moeten maken de taak van de ouders in de seksuele opvoeding van de jongeren te ondersteunen;
2. dat de geloofsopvoeding inzake huwelijk en seksualiteit binnen de gemeente in deze tijd veel aandacht verdient, en dat het nodig is dat onze kinderen, jongeren en jongvolwassenen in de catechese en in het verenigings- en clubwerk structureel leren rekenen met de heilzaamheid van Gods geboden voor relaties;

besluit

aan het meest daartoe geëigende deputaatschap op te dragen:

1. bijbels verantwoord materiaal dat in de kerken al voorhanden is inzake huwelijk en seksualiteit te verzamelen;
2. met behulp van dit materiaal – eventueel aangevuld met nader te ontwikkelen onderdelen – een bruikbare handreiking beschikbaar te stellen voor de kerken ten behoeve van ouders, en voor gebruik in de catechese, en voor themadiensten, gespreksgroepen etcetera.

Noten

- ¹ Bijzonder waardewol is de recente bijdrage van J.B.Klautke, Zur Auseinandersetzung der Alten Kirche mit dem Eheverständnis der antik-römischen Welt, in: J.H.F. Schaeffer e.a., *Nuchtere Noodzaak, Ethiek tussen navolging en compromis, Opstellen aangeboden aan prof. dr J.Douma*, Kampen 1997, 149-167.
- ² Voor nadere onderbouwing zie het genoemde artikel van Klautke, in: J.H.F. Schaeffer e.a., *a.w.*, 154/155.
- ³ Voor de huwelijkscriteria in de tijd na Constantijn de Grote, zie *a.w.*, 158/159.
- ⁴ Zie voor allerlei wetgeving daaromtrent, *a.w.*, 160-163.
- ⁵ T.M.Hofman, *Eenich Achterdencken...*, Heerenveen 1997, 98/99 geeft een overzicht van de rol van de overheid inzake huwelijkswetgeving vanaf de kerkorde van Wezel 1568 tot Den Haag 1591.
- ⁶ T.M. Hofman, *a.w.*, 260-268.
- ⁷ T.M.Hofman, *a.w.*, 267.
- ⁸ Zie hiervoor *Notulen der synode ... 1907*, p. 37 waar melding wordt gemaakt van het toenmalige Art. 90 B.W.

2 Besluit generale synode 2001

Op grond van de in hoofdstuk 1 genoemde nota besloot de generale synode 2001 van de Christelijke Gereformeerde Kerken:

de kerken aan te bevelen om het beleid en de praktijk met betrekking tot kerkelijke huwelijksbevestigingen te handhaven.

Voorts nam de generale synode het volgende besluit:

De generale synode

overwegende

- a. dat het noodzakelijk is, dat de kerk zich in deze tijd uitspreekt over de bijbelse waarden en normen op het terrein van huwelijk en seksualiteit;
- b. dat de kerk en haar leden een getuigenis van die bijbelse waarden mogen laten horen en uitstralen temidden van een samenleving waarin seksuele gemeenschap is losgekoppeld van een – levenslange – huwelijksrelatie;

van oordeel

- a. dat de kerk er werk van zal moeten maken de taak van de ouders in de seksuele opvoeding van de jongeren te ondersteunen;
- b. dat de geloofsopvoeding inzake huwelijk en seksualiteit binnen de gemeente in deze tijd veel aandacht verdient, en dat het nodig is dat onze kinderen, jongeren en jongvolwassenen in de catechese en in het verenigings- en clubwerk structureel leren rekenen met de heilzaamheid van Gods geboden voor relaties;

besluit

aan deputaten op te dragen:

- a. bijbels verantwoord materiaal dat in de kerken al voorhanden is inzake huwelijk en seksualiteit te (laten) verzamelen en op bruikbaarheid te beoordelen;
- b. dit materiaal – eventueel aangevuld met nader te ontwikkelen onderdelen – als een bruikbare handleiding beschikbaar te stellen voor de kerken ten behoeve van ouders, voor gebruik in de catechese, voor themadiensten, gespreksgroepen etc.;

3 Standpuntbepaling van de ‘interkerkelijke commissie huwelijk’ (het zgn. Woerden-overleg)

betreffende de verhouding tussen het burgerlijk huwelijk en het ‘kerkelijk huwelijk’ na de wijziging van het Burgerlijk Wetboek i.v.m. de invoering van het zgn. ‘homohuwelijk’

1. Vraagstelling

Kunnen we als ‘reformatorische kerken’ komen tot een gemeenschappelijk antwoord op de vraag of de huidige verhouding tussen het burgerlijk huwelijk en het zgn. kerkelijk huwelijk heroverweging behoeft. De vraag vloeit voort uit het gegeven dat – door (voornemens tot) wetgeving van de overheid – de afstand tussen het bijbelse begrip huwelijk en het huwelijk in het Burgerlijk Wetboek principieel gezien onacceptabel groot dreigt te worden. Is de tijd aangebroken om als kerken het huwelijk ‘in eigen hand’ te nemen naar de normen die Gods Woord ons aanreikt?

Na weging van de argumenten wordt de conclusie getrokken dat het beter is geen wijziging aan te brengen in de status van het ‘kerkelijk huwelijk’ ten opzichte van het ten overstaan van de overheid gesloten huwelijk.

2. Uitgangspunt

Als uitgangspunt kiezen we het gegeven dat de kerken van na de Reformatie in de Nederlanden – met name onder invloed van Calvijn – de verantwoordelijkheid van de overheid voor het huwelijk sterk hebben benadrukt. Het loslaten van deze positiekeuze zou alleen moeten plaatsvinden indien dat echt niet anders kan. Deze situatie doet zich onzes inziens (nog) niet voor.

Hieronder wordt eerst aangegeven wat pleit voor handhaving van de band met de overheid. Daarna wordt nagegaan welke argumenten daartegen pleiten en hoe we deze argumenten waarderen.

3. Argumenten voor handhaving van de band met de overheid

a. De verantwoordelijkheid van de overheid ten aanzien van het huwelijk als een door God aan de wereld gegeven scheppingsinstelling met een publiek karakter geldt nog onverkort.

De Reformatoren erkenden het huwelijk als een teken van de band tussen Christus en Zijn kerk. Zij zagen het huwelijk als een Goddelijke instelling, maar tevens als een uiterlijke, wereldlijke aangelegenheid, te vergelijken met geboorte, arbeid, eten, drinken, feesten en sterven. Het huwelijk als middel om het (voort)bestaan in deze wereld mogelijk te maken. (Manon van der Heijden, *Huwelijk in Holland. Stedelijke rechtspraak en kerkelijke tucht 1550-1700*. Amsterdam 1998, blz. 36). Deze instelling is niet gereserveerd voor de gelovigen. Het huwelijk werd een wereldlijke zaak waarvoor de overheid primair verantwoordelijk werd gehouden. Het huwelijksrecht was ter vaststelling aan de wereldlijke overheid. Het publieke karakter werd benadrukt. In de visie van Luther en Calvijn speelt ook nadrukkelijk een rol dat zij het overheidsambt zien als het ambt waardoor God ons regeert (Zie: L. Brink, *De taak van de overheid bij de huwelijksluiting*. Diss. 1977, blz. 117).

b. Indien de kerk de verantwoordelijkheid voor de huwelijksluiting overneemt van de overheid, krijgt de kerk een (semi) publiekrechtelijk karakter. Het risico ontstaat dat de overheid ten aanzien van de huwelijksluiting (wettelijke) eisen gaat stellen die de kerk op grond van Gods Woord niet voor haar rekening kan nemen.

In de Grondwet, in Internationale Verdragen en ook in de Algemene Wet Gelijke Behandeling hebben de kerken een door het recht verankerd 'eigen domein' waarop de invloed van de overheid aanzienlijk minder is dan in andere verbanden. Het beginselloze gelijkheidsbeginsel wordt op kerkelijk terrein (nog) zeer beperkt. Naarmate de kerk (semi)overheids-taken overneemt geeft zij de overheid gelegenheid te 'infiltreren', wellicht niet onmiddellijk maar wel op lange(re) termijn. Het zicht op het eigen domein van kerk (geregeerd door haar eigen statuut! art.2 Boek 2 BW) vervaagt. Indien daarnaast (vertegenwoordigers van) verschillende kerkgenootschappen steeds meer ruimte geven voor doorwerking van de huwelijkswetgeving in de kerk (Vgl. de recent gepubliceerde enquête van de *Gay-krant* ten aanzien van de bereidheid van RK-geestelijken om – al dan niet in het publiek – het huwelijk van een homopaar kerkelijk in te zegenen, ondanks dat de leer van de RK-kerk volstrekt helder is!) verdwijnt de eigen bevoegdheid van de kerken in de mist.

c. Als christenen zich door de uitholling van het burgerlijk huwelijk gaan 'terugtrekken' in het 'kerkelijk huwelijk' bevordert dat de 'reservaatsgedachte'.

Dit argument bezigde het CDA-2e kamerlid Ross-van Dorp. Orthodoxe christenen worden door de toenemende secularisatie steeds meer

gezien als zeldzame exemplaren uit vroeger tijd. Ze zijn er nog wel, maar je kunt ze alleen vinden in hun reservaten. De ouderwetse opvatting dat een huwelijk slechts kan worden gesloten tussen één man en één vrouw mogen ze huldigen, maar dan wel in hun eigen reservaat, de kerk. Deze gedachte, waarbij de kerk zichzelf in een isolement plaatst, moet niet worden bevorderd. De kerk is niet van de wereld, maar wel in de wereld! Een eventueel isolement moet de kerk worden opgedrongen.

d. Een pleidooi om de kerk thans weer de volledige verantwoordelijkheid te geven voor het (sluiten van een) huwelijk bergt het gevaar in zich dat het huwelijk weer als een zuiver kerkelijke aangelegenheid wordt gezien. Omdat de predikant bij uitsluiting bevoegd is, dringt de vergelijking met doop en avondmaal zich op. De kerkelijke 'bevestiging' van het huwelijk moet niet op dezelfde lijn als de bediening van deze sacramenten wordt gezet.

De Reformatorische visie op de taak van de overheid ten aanzien van het huwelijk vloeide mede voort uit de breuk met het sacramentale karakter van het huwelijk. De (Roomse) kerk zag het huwelijk als een sacrament, een genademiddel, dat door de kerk werd en diende te worden bediend. Achtergrond voor deze opvatting is dat de liefde tussen man en vrouw werd gezien als een symbool voor de band tussen God en mensen. De lichamelijke band tussen man en vrouw vertegenwoordigde de band tussen Christus en de kerk. (Van der Heijden, a.w., blz. 30). Het huwelijk werd een kerkelijke zaak. De wereldlijke overheid had slechts een beperkte taak. Zij trad slechts op als de openbare orde dreigde te worden verstoord (prostitutie, echtelijke ruzies, overspel). Daarnaast waakte de overheid voor 'clandestiene huwelijken', met name huwelijken waarbij de ouderlijke toestemming ontbrak. (van der Heijden, a.w. blz. 34/35).

De Reformatie zag het huwelijk niet als sacrament. Het sluiten van het huwelijk behoeft dus niet persé door (geestelijken in) de kerk plaats te vinden.

e. Het handhaven van het burgerlijk huwelijk biedt de kerk de gelegenheid een blijvend appèl te doen op de publieke verantwoordelijkheid van de overheid voor handhaving van een goede huwelijkswetgeving.

De kerk heeft ook de verantwoordelijkheid de overheid te wijzen op haar publieke plicht. Ook de overheid is een instelling van God, mede om de ongebondenheid van mensen tegen te gaan. Het huwelijk is een Goddelijke instelling, maar omdat de overheid van Godswege geroepen is het openbare leven te regelen, dient het huwelijk met zijn regelingen

aan de overheid toe te vallen. (Calvijn). (Brink, a.w., blz.117). Als de kerk zelf publiek afscheid neemt van de overheid ten aanzien van de huwelijksluiting gaat dat ten koste van haar overtuigingskracht. Als de kerk de taak van de overheid ten aanzien van de huwelijkswetgeving metterdaad blijft erkennen, ondersteunt dat haar recht de overheid ook op dit punt aan te spreken!

f. Ook onder de nieuwe wetgeving blijft het voor paren die een huwelijk naar bijbelse normen begeren mogelijk dat huwelijk door de overheid te laten sluiten. De kerk behoudt haar eigen bevoegdheid om niet ieder huwelijk dat in het gemeentehuis gesloten wordt ook kerkelijk te bevestigen.

Ook onder de huidige wetgeving (van vóór het zgn. homohuwelijk) sloot de overheid huwelijken die niet voldeden aan bijbelse normen. De kerk bepaalt ook nu zelfstandig welke huwelijken zij wil bevestigen en welke niet. Het kabinet heeft deze bevoegdheid van de kerk tijdens de parlementaire behandeling uitdrukkelijk erkend. De kerken kunnen bij bevestiging van het huwelijk uitdrukkelijk de bijbelse normen voor deze verbintenis hanteren, en behoren dat ook te doen. Ze worden niet gedwongen ieder burgerlijk huwelijk ook kerkelijk te ijken.

Het is wellicht verstandig dat de bevoegde kerkelijke vergaderingen (de Generale Synodes) uitdrukkelijk uitspreken, dat in de kerkordelijke bepaling waarin de plicht tot kerkelijke huwelijksbevestiging is vastgelegd het begrip huwelijk in bijbelse zin wordt gebezigd en niet in de betekenis die de Nederlandse wetgeving daar (thans) aan geeft.

NB. In één der Gereformeerde Kerken (Vrijgemaakt) te Amersfoort heeft recentelijk een huwelijksluiting met aansluitend een huwelijksbevestiging plaatsgevonden. In het kerkgebouw werd eerst door de ambtenaar van de burgerlijke stand het burgerlijk huwelijk gesloten; daarna begon de kerkelijke eredienst waarin het huwelijk werd 'bevestigd'. Een mooie gelegenheid om enerzijds de onderscheiden positie van overheid en kerk ten aanzien van het huwelijk zichtbaar te maken, maar anderzijds ook de elkaar aanvullende verantwoordelijkheid!

g. Ook bij de keuze voor een (uitsluitend) kerkelijke huwelijksluiting is enige bemoeienis/controlé van de overheid nodig. Het 'kerkelijk huwelijk' tussen één man en één vrouw blijft in zijn burgerlijke betrekkingen dan ook één van de keuzemogelijkheden.

Men kan bv. in Canada trouwen zonder dat er een ambtenaar van de burgerlijke stand aan te pas komt. Ik ontleen aan Ds. D. de Jong, voormalig predikant in de Canadian Reformed Churches (via het artikel van

prof. dr. J. Douma, Alleen het kerkelijk huwelijk? *ND* 9.12.2000) dat ook daar eerst toestemming van de overheid nodig is. Men kan ook besluiten buiten een geestelijke om te trouwen.

De door de kerk gesloten huwelijken vormen bij de registratie van huwelijken door de overheid slechts één soort. Het uiteindelijke resultaat is dat ook bij deze keuze alle samenlevingsvormen als 'huwelijken' worden erkend die de wet toelaat. Vb. 'Homohuwelijken' zullen in sommige kerkgenootschappen niet kunnen worden gesloten, maar wel in andere, of ten overstaan van de overheid. Het huwelijk krijgt in een dergelijke situatie ook publiekelijk een inhoud die even sterk afwijkt van de bijbelse als thans in Nederland het geval is/wordt.

h. Het huwelijk heeft rechtsgevolgen waarvoor de overheid verantwoordelijk dient te blijven, mede in verband met erkenning in het buitenland. De kerken kunnen die verantwoordelijkheid niet overnemen.

Ondanks het feit dat de inhoud van juridische regels m.b.t. het huwelijk door de tijden heen wisselend gestalte heeft gekregen zijn er vaste elementen aan te wijzen.

De juridische gevolgen manifesteren zich structureel in drie opzichten:

- wederzijdse rechten en verplichtingen tussen man en vrouw;
- band tussen ouders en kinderen;
- vermogensrechtelijke gevolgen in sociale wetgeving, het erfrecht en het belastingrecht.

De door de wetgeving ten aanzien van deze aspecten gegeven regels hebben ook een beschermend karakter en geven vorm aan de externe betrekkingen van de huwelijksgemeenschap met de maatschappij. De overheid is mede verantwoordelijk voor bescherming van de huwelijksgemeenschap van man en vrouw, de bescherming van de kinderen, en ook de bescherming van belangen van derden. Het huwelijk is geen privé-zaak maar heeft naar zijn aard externe impact.

i. Als de kerk het huwelijk sluit – zonder overheidsinmenging – kan zij zich moeilijk onttrekken aan haar verantwoordelijkheid als dat huwelijk strandt en het tot een echtscheiding moet komen. De kerk is niet in staat de gevolgen daarvan te regelen, laat staan af te dwingen.

J. Douma (*ND* 9.12.2000) heeft er aandacht voor gevraagd dat het sluiten van een huwelijk ook consequenties heeft voor het toezicht op de rechten en plichten die de wet aan het huwelijk verbindt. Dat geldt ook voor het geval een huwelijk strandt. Echtscheidingen zorgen voor grote problemen waarin veel geregeld en (soms) afgedwongen moet worden. De kerk kan deze taak niet aan. Zal de overheid zich de zorg aantrekken

voor een rechtens verantwoorde afwikkeling van de ontbinding van een huwelijk waarmee zij zelf geen bemoeienis heeft gehad? Bestaat niet het gevaar dat de overheid zegt: U wilt de sluiting van het huwelijk graag in eigen hand houden omdat het blijkbaar bij ons niet in goede handen is? Regelt u dan ook maar de gevolgen van het beëindigen daarvan! Het huwelijk is immers een kerkelijke zaak geworden?

j. Door de grote verscheidenheid aan opvattingen in de verschillende kerkgenootschappen dreigt een chaotische situatie te ontstaan. Wat in de ene kerk mag, kan in de andere niet. Er ontstaat een veelheid van toegestane huwelijksvormen.

De kerken in Nederland zijn allesbehalve eendrachtig in hun opvatting over het huwelijk. Eén van de verdrietigste aspecten van het debat in het parlement over het ‘homohuwelijk’ is, dat schrijnend duidelijk is geworden dat Gods Woord niet voor ieder kerkgenootschap dezelfde normatieve betekenis heeft. De verschillende kerkgenootschappen zullen dus alle hun eigen criteria gaan hanteren; er zullen zelfs binnen een kerkverband/kerkgenootschap plaatselijke verschillen gaan optreden al naar gelang de ligging van gemeente of pastor. (Denk bv. aan de reeds gememoreerde enquête van de *Gay-krant* onder RK-priesters!) De overtuigingskracht van een kerk die Gods normen voor het huwelijk wil toepassen neemt daardoor zeker niet toe. Naar buiten toe is deze kerk immers slechts één van de vele varianten!

4. *De contra-argumenten en mogelijke reactie daarop*

a. Het huwelijk wordt van allerlei essentiële elementen ontdaan. De vlag dekt in zodanige mate de lading niet meer dat het beter is de band met de overheid op dit punt te verbreken. Het huwelijk is geen huwelijk meer!

Thans is wetgeving aanhangig die het huwelijk ontdoet van enkele wezenskenmerken. De mogelijkheid van een ‘huwelijk’ tussen twee personen van gelijk geslacht is het meest in het oog springend. Daarnaast wordt de samenwoningplicht opgeheven. Inmiddels is ook al serieus voorgesteld de echtelijke plicht tot (seksuele) trouw uit het BW te schrappen (door het D’66-kamerlid Dittrich. *ND* 8.12.2000).

De overheid hanteert daardoor het begrip ‘huwelijk’ zozeer afwijkend van de oorspronkelijke, bijbelse betekenis dat een eigen weg aangewezen is. Deze argumentatie wordt o.a. door prof. M.J.A. van Mourik, hoogleraar notarieel recht aan de KUN gebezigd in zijn artikel in het *Katholiek Nieuwsblad* waarin hij de gedachte van de afschaffing van het burgerlijk huwelijk toejuicht. (*ND* 20.10.2000).

Beoordeling: Dit is m.i. het sterkste argument om als kerken te pleiten voor erkenning van het kerkelijke huwelijk. Toch blijft staan dat het alle paren die een gewoon huwelijk willen aangaan (inclusief echtelijke trouw, samenwonen, wederzijdse hulp en bijstand) mogelijk blijft hun verbintenis als huwelijk door de overheid te laten sluiten. Van hen wordt niets gevraagd dat het voor hen onaanvaardbaar maakt van deze mogelijkheid gebruik te maken. Een wellicht niet helemaal vergelijkbaar voorbeeld: Wij blijven gebruik maken van een ziekenhuis voor genezing of vermindering van klachten, ook al is het thans zeer gebruikelijk (naar de regelen van de medische kunst) dat onder de vlag van het ziekenhuis ongeboren leven wordt gedood en wordt meegewerkt aan actieve euthanasie. In het licht van de onder 3. genoemde argumenten (met name ook 3f!) is dit contra-argument niet beslissend.

b. Het is in strijd met het grondrecht van vrijheid van godsdienst dat het de kerken niet wordt toegestaan een eigen huwelijkspraktijk te ontwikkelen los van de huwelijksluiting in het gemeentehuis.

Dit argument wordt gebezigd door het Tweede-Kamerlid Halsema (GroenLinks) in haar voorstel om de bepalingen in de wetgeving te schrappen die een godsdienstige plechtigheid voorafgaand aan het burgerlijk huwelijk verbieden en zodoende de band tussen het burgerlijk en het kerkelijk huwelijk volledig “door te knippen”. Ook de CDA-jongeren omarmen deze argumentatie in hun reactie op dit voorstel. (RD 8.11.2000 en ND 15.12.2000). Ook Prof. van Mourik vraagt zich met een beroep op dit grondrecht af waar de overheid het recht vandaan haalt om de betreffende bepaling uit het BW te handhaven. Hij wil dat de ambtenaar van de burgerlijke stand zich beperkt tot een onderzoek naar de huwelijksbevoegdheid. Als die in orde is zijn de aanstaande echtgenoten vrij te volstaan met het sluiten van een kerkelijk huwelijk (ND 20.10.2000).

NB. GroenLinks brengt ook de bescherming van de persoonlijke levenssfeer in het geding om het pleidooi voor de strikt individuele keuze te ondersteunen.

Beoordeling: Deze stelling raakt niet de kern van de zaak. Het beginsel van de vrijheid van godsdienst verbiedt de overheid kerken te dwingen haar te volgen in de openstelling van het huwelijk voor ieder die de overheid tot het huwelijk toe-

laat. Individuen en kerken mogen op grond van hun godsdienstige levensovertuiging in beginsel zelf bepalen welke normen zij wensen te hanteren. Het beroep op godsdienstvrijheid wordt misbruikt als het wordt gedaan om te ontkomen aan het appèl van de kerken op de overheid om zelf – als dienaressen Gods – pal te staan voor de bescherming van het huwelijk als scheppingsgave van God.

Het pleidooi van GroenLinks fungeert als een tegemoetkoming aan orthodoxe christenen die gewetensbezwaren hebben tegen het burgerlijk huwelijk sinds de overheid dat heeft opengesteld voor personen van gelijk geslacht (RD 8.11.2000).

Deze argumentatie zet de kerken weer in de hoek van de uitzonderingen (de ‘reservaatsgedachte’, vgl. 3c). De kerken moeten zich als het enigszins kan niet in die hoek laten drukken.

Het beroep op de persoonlijke levenssfeer accentueert het individualisme en bevordert daarom de gedachte dat het huwelijk een privé-zaak is. Dat moet worden voorkomen (zie 3a en 3e).

c. De overheid erkent zelf allerlei samenlevingsvormen, al of niet voorzien van het etiket ‘huwelijk’. Een uitsluitend ‘kerkelijk huwelijk’ moet daarom voor de overheid geen bezwaar zijn.

Deze argumentatie is een variant op het beroep op de godsdienstvrijheid en/of de bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Beoordeling: Ook dit argument marginaliseert de opvatting van de kerk over het huwelijk naar bijbelse normen tot één van de legitieme varianten in de samenleving. Het bevordert de gedachte dat ieder individu in beginsel zijn eigen normen kan hanteren, maar dat de overheid neutraal moet zijn. Zeker als het gaat om een onderwerp met duidelijk publieke aspecten zoals het huwelijk moet deze gedachte niet worden bevorderd.

d. De bijbel kent geen verplichting de overheid in te schakelen bij de huwelijksluiting. Het accent ligt eerder bij de ouders, de familie.

Deze opvatting gaat uit van de stelling dat het huwelijk vanouds geen overheidsaangelegenheid is en dat de taak van de overheid dus ook thans niet al te normatief behoeft te worden benaderd.

Beoordeling: Deze opvatting verdisconteert de historische factor niet. In de bijbel heeft de vader (pater familias) een positie die trekken vertoont van het huidige overheidsgezag. Inmiddels is de verhouding van burgers tot de overheid ingrijpend gewijzigd. Bij de overheid ligt thans voor een groot gedeelte de verantwoordelijkheid voor de bescherming van mensen en samenlevingsverbanden die vanouds bij de pater familias berustte. Het waarborgen van het publieke karakter van het huwelijk kan in de huidige verhoudingen niet worden overgelaten aan de familie (of de kerk).

e. De opwaardering van het ‘kerkelijk huwelijk’ biedt de beste garantie dat de huwelijksluiting voldoet aan bijbelse normen.

Er treedt geen ‘vervuiling’ op van het bijbelse huwelijksbegrip. Kerkmensen kunnen een ‘zuiver’ huwelijk sluiten.

NB. Het woord ‘zuiver’ wordt hier formeel opgevat. Het is natuurlijk veel fundamenteeler, indien leden van de kerk in de praktijk zuiver met het huwelijk omgaan. De kerken zullen bij het aanspreken van de overheid en de burgers van ons land aan overtuigingskracht winnen indien haar leden metterdaad tonen dat zij zelf in hun huwelijk ernst maken met Gods normen voor deze door Hem ingestelde verbintenis tussen man en vrouw.

Beoordeling: Deze aantrekkelijk ogende gedachte brengt de kerk in het isolement. De kerk trekt zich met haar leden terug op een eiland. De notie dat het huwelijk als instituut is bedoeld voor alle mensen (gelovigen én ongelovigen), een geschenk van God voor de wereld, niet alleen voor de kerk, verdwijnt naar de achtergrond. Het ondergraaft het uitgangspunt dat de kerk ook op dit punt een Woord voor de wereld heeft: Het huwelijk, de band van trouw voor het leven tussen één man en één vrouw, is goed voor de mens en voor de samenleving. Het is een blijvende taak voor de overheid deze band te beschermen en te bevorderen, mede om de ongebondenheid van de mensen tegen te gaan. De kerk moet dit appèl op de overheid helder houden. Zie ook 3d.

5. *Samenvattend:*

In het voorgaande werden de meest gebruikte argumenten besproken.

Soms is het ene argument een variatie op het andere. Een zekere overlapping was daarom niet helemaal te vermijden.

In de kern pleiten voor handhaving van het burgerlijk huwelijk als conditio voor de huwelijksbevestiging:

- a. de overheid dient het publieke karakter van het huwelijk te erkennen en te bewaken.
- b. het appèl van de kerk op de overheid zal aan kracht inboeten indien de kerk zich voor wat het huwelijk betreft terugtrekt op haar eigen terrein.
- c. de rechtsgevolgen die aan het huwelijk zijn verbonden en de bewaking daarvan brengen de kerken in de (semi)overheidssfeer. Dat is onwenselijk.
- d. de nieuwe huwelijkswetgeving laat de sluiting van een bijbels huwelijk (nog) onverkort toe.
- e. de vrijheid van de kerken om ten aanzien van haar leden de bijbelse normen ten aanzien van huwelijk te handhaven blijft ook onder de veranderde huwelijkswetgeving gewaarborgd.

4 Handreiking voor het omgaan met het verschijnsel samenwonen

Deze handreiking hangt samen met en kan niet gelezen worden zonder de nota "Ontwikkelingen rond het huwelijk", die door het deputaatschap voor contact met de overheid werd aangeboden aan de generale synode van 2001. De handreiking is het uitvloeisel van een door die generale synode aan deputaten verstrekte opdracht en is door de generale synode van 2004 vastgesteld.

Inleiding

Kerkenraden worden in toenemende mate geconfronteerd met gemeenteleden die al dan niet tijdelijk kiezen voor samenwonen in plaats van een huwelijk.

Geen enkele situatie is hetzelfde en het komt een pastorale benadering ten goede indien ambtsdragers zich bewust zijn van de verschillende persoonlijke omstandigheden van de betreffende leden. Om een idee te krijgen van de diversiteit van de omstandigheden is in een aparte bijlage een soort "checklist" opgenomen.

In het navolgende worden suggesties gedaan voor de pastorale behandeling van gemeenteleden.

Onder samenwonen wordt in deze handreiking verstaan het samenleven van twee personen in het kader van een relatie, die in meerdere of mindere mate de trekken van een huwelijk vertoont en waarin ook sprake is van seksueel contact.

Formuleren en bekendmaken van het kerkenraadsbeleid

Voorop gesteld dient te worden, dat de kerkenraad zijn beleid duidelijk kenbaar dient te maken in de gemeente. Dit kan op verschillende manieren: publicatie in ledenboekje, uitreiken beleidsnotitie aan de gemeenteleden vanaf een bepaalde leeftijd, enz.

De jeugd en gemeenteleden zouden door middel van een gestructureerde aanpak kunnen worden onderwezen met betrekking tot huwelijk en samenwonen.

De kerkenraad dient volgens het door hem uitgezette beleid te handelen. Gewaakt moet worden dat dit onderwerp het enige is dat een kerkenraad in actie brengt; geen selectieve verontwaardiging.

Afgeraden wordt een houding van negeren van het verschijnsel, omdat hierdoor de samenwonende leden tekortgedaan worden en een verkeerd signaal naar de gemeente wordt afgegeven.

Pastoraal gesprek

Ambtsdragers zoeken een pastoraal gesprek met samenwonenden. Zij kunnen de variabelen in kaart brengen en aangeven wat de inhoud is van de bijbelse lijn welke de kerkenraad als uitgangspunt hanteert. Indien nodig kan nogmaals het beleid van de kerkenraad bekendgemaakt worden. Gewaakt moet worden dat de discussie zich beperkt tot het aspect van de seksualiteit. Het zevende gebod is breder: trouw aan elkaar en bescherming van de relatie. In dit verband fungeert ook het vijfde gebod: het respect hebben voor samenlevingsregels. Het moet gaan om de vraag of echte liefde (in bijbelse zin) ook niet vraagt elkaar en kinderen rechtsbescherming te bieden.

Vervolggesprek(ken)

Gaat het om een samenlevingsrelatie tussen twee mensen van hetzelfde geslacht, dan dienen gesprekken uiteindelijk gericht te zijn op de verbreking van de samenleving.

Indien sprake is van een samenlevingsrelatie tussen twee mensen van verschillend geslacht dienen gesprekken in beginsel gericht te zijn op het tot stand laten komen van een huwelijk. Dit spreekt helemaal als er een kind (op komst) is. Moeilijker kan het liggen indien sprake is van een kortstondige relatie met een ongelovige/buitenkerkelijke of als mensen twijfelen aan de duurzaamheid van hun relatie. Mensen dienen aangesproken te worden op de onvolkomenheid van een dergelijke relatie en dat op deze wijze voortzetten van de relatie geen recht doet aan de wederzijdse belangen.

Samenwonenden dienen tot het inzicht gebracht te worden dat hun motieven niet doorslaggevend kunnen zijn. Dit kan door goede voorlichting of huwelijks catechese.

Indien praktische problemen opgeworpen worden welke een huwelijk zouden verhinderen, kan eventueel met behulp van familie en diaconie gezocht worden naar oplossingen.

Verdere stappen

Indien de samenwonenden niet willen aannemen dat zij onjuist handelen door op deze weg verder te gaan, is dit ernstiger naarmate:

– zij het samenwonen als een proef beschouwen;

- een kind op komst is en nog niet erkend is door de vader;
  - zij juridisch niets geregeld hebben;
  - zij naar de gemeente toe ook geen openbaarheid aan hun stap hebben willen geven en het dus puur als een privé-onderneming beschouwen.
- Een vuistregel kan zijn dat naarmate de samenwoning minder karaktertrekken van een huwelijk vertoont – duurzaamheid, verantwoordelijkheid, publiek element – de samenwoning “verwerpelijker” is.

In de periode waarin nog geen duidelijkheid is verkregen over de weg die de samenwonenden willen inslaan naar aanleiding van de gesprekken:

- voor belijdende leden: aanraden zich te onthouden van het avondmaal;
- voor doopleden: geen toelating tot het afleggen van geloofsbelijdenis;
- geen leidinggevende functies uitoefenen, (met name jeugd- en jongerenwerk, gelet op de voorbeeldfunctie).

Het verschil tussen doopleden en belijdende leden wordt veroorzaakt door de verschillende verantwoordelijkheid van de kerkenraad op dat moment naar een belijdend c.q. dooplid. Bij het aangaan aan het avondmaal is er sprake van een “recht” dat aan ieder belijdend gemeentelid in beginsel toekomt. Mocht de kerkenraad echter van oordeel zijn dat dit recht door een bepaald gemeentelid niet zonder meer ten volle kan worden uitgeoefend, dan is er een bepaalde mate van “actie” (namelijk “afhouding van het avondmaal”) nodig van de zijde van de kerkenraad. Voor het doen van openbare geloofsbelijdenis zal een dooplid toestemming nodig hebben van de kerkenraad en dient de kerkenraad dus actief te overwegen en in te stemmen met het verzoek.

De kerkenraad zal van geval tot geval naar bevind van zaken hebben te handelen, indien samenwonenden geen acht slaan op de pastorale aanwijzingen/vermaningen.

Indien de samenwonenden (doop)lid zijn van een verschillende kerk is het raadzaam om contact op te nemen met die kerk om eventuele stappen, indien mogelijk, op elkaar af te stemmen.

Een eventueel toepassen van kerkelijke tucht dient te passen in het gevoerde beleid van de kerkenraad in andere situaties. Selectieve tucht is ongeloofwaardig.

Indien samenwonenden inzien dat zij onjuist gehandeld hebben en hiervan oprecht hun schuld belijden, dienen zij hun samenwoning op zo kort mogelijke termijn te beëindigen door het sluiten van een huwelijk. Het is aan de kerkenraad om aan te geven op welke wijze deze schuld-

belijdenis dient plaats te vinden, passend in zijn vastgestelde beleid in het algemeen.

In dat geval is de weg naar een kerkelijke bevestiging van het huwelijk open.

Bijlage: variabelen

I. *Status van de samenwonenden*

- a. Beiden zijn doopleden.
- b. Beiden zijn belijdende leden.
- c. Een is dooplid en de ander belijdend lid.
- d. Een is belijdend lid en de ander is geen lid van een kerk.
- e. Een is belijdend lid en de ander is (doop/belijdend) lid van een ander kerkgenootschap of zusterkerk.
- f. Een is dooplid en de ander is geen lid van een kerk.
- g. Een is dooplid en de ander is (doop/belijdend) lid van een ander kerkgenootschap of zusterkerk.

II. *Het geslacht van de samenwonenden*

- a. Een man-vrouwrelatie.
- b. Een relatie tussen mensen van hetzelfde geslacht.

III. *De wijze waarop het ter kennis is gebracht aan de gemeente/kerkenraad*

- a. De samenwonenden hebben de kerkenraad vooraf van hun voornemen in kennis gesteld.
- b. De gemeenteleden hebben kennis genomen van het feit dat men is gaan samenwonen en dit is gemeld aan de kerkenraad.
- c. Tijdens huisbezoek is vernomen dat samengewoond wordt.
- d. Er wordt om voorbede/kerkelijke bevestiging gevraagd.
- e. Er wordt om kerkelijke inzegening gevraagd van een voorgenomen huwelijk en in de voorbespreking wordt aangegeven dat men samenwoont.

IV. *Waar wordt samengewoond*

- a. In het eigen geografische gebied van de gemeente.
- b. In een andere plaats.

V. *Hebben de samenwonenden juridisch iets geregeld?*

- a. Er is sprake van een samenlevingscontract.
- b. Er is sprake van een geregistreerd partnerschap.
- c. Er is niets geregeld.

VI. *Kinderen*

- a. Geen kind.
- b. Een kind op komst.
- c. Een kind van beide partners.

- d. Elke partner (of een van beiden) heeft een kind (kinderen) uit een eerdere relatie.

VII. *Tijdsduur*

- a. Korte tijd, als overbrugging tot huwelijk, praktische redenen.
- b. Langere tijd en geen bedoeling te huwen binnen afzienbare tijd.

VIII. *Motieven*

- a. Financiële motieven (bruiloft te duur; samenwonen goedkoper dan ieder apart).
- b. Onzekerheid over de vraag of men inderdaad levenslang aan de ander verbonden wil zijn.
- c. Het is vanzelf gegaan/gegroeid, vanwege de omstandigheden.
- d. Bezwaren tegen het instituut huwelijk.
- e. Moeite met het huwelijksformulier.
- f. Geen inzicht in verschil huwelijk/samenwonen.

BUIJTEN & SCHIPPERHEIJN *Motief*
AMSTERDAM

ISBN 90 5881 100 X

9 789058 811004